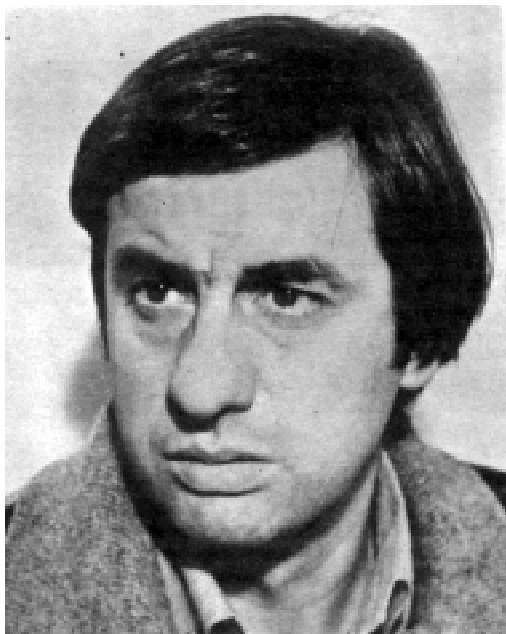

ЗДРАВКО МУТКОВ ЗА СТАНИСЛАВ СТРАТИЕВ: ПО ВЪЖЕ НАД СПОМЕНА

Загубата на един писател с характер, какъвто беше Стратиев е сериозна и трудна за оценяване. При малцината професионални драматурзи да изгубим тъкмо Станко, беше направо нелено. Българският театър разшири световните си контакти чрез неговите пиеси. А у нас, заедно с неколцина други автори, той стана синоним на това, което много ни се иска да наречем национален театър. Неговите пиеси владяят тайната на скептичния хумор и едновременно с това не забравят да контактуват в почти задушавача прегръдка с публиката. Как го правеше ще да е най-важната тайна на писателя. Другата му тайна е, че не се побоя от смъртта. А имаше толкова други стракове...

Станислав Стратиев

Здравко Мутков

По начина, по който пресичаше фойето на Сатиричния театър, всички сегащи в кафенето разбрахме настроението му. Еграта му, свободно облечена фигура неминуемо привличаше погледите. И на приятели, и на неприятели. Имаше ги в изобилие. Или поне – достатъчно. Защото той знаеше да преследва цели. С таланта си, с работенето си, с изискванията си.

Винаги съм се чудел как умее да изтъква хумор от Взирането в мрачните плитчини на българската душа. Всъщност хумор ли беше това? Това неговото беше нещо като мамут в овча кожа. В общество от мутанти жанровете също мутират. Именно мутациите го задълбочаваха, събуждаха балканския му писателски инат и той заставаше срещу героите си като в собствения му фейлетон с ония два москвича в едноръчната уличка. И ни напред – ни назад! И това ако не е възхваляваща душевност!... Да, ама ако нямаше Чапковски, Мrojeковски, Йонесковски и каквито щете още очи! И понеже е вярно, че „стилът – това е човекът“, така и никога не можахме да го объркаме с друго. Където и да се „появеше“ – във вестникарска колонка, в книга, на сцената, в киното – непрекъснато го разпознавахме. Неминуемо! Но и за него, както и за Хъмпти-Дъмпти, това едва ли бе слава. Това си беше чисто заиграване по опасния ръб на стената. Там той се клатушкаше с гетинско високомерие, с интелигентна поетичност, сякаш против законите на гравитацията. Така той бе видим за всички, а в същото време сам избираше в кого и в какво да се вгледа. И кога да отминие с пренебрежение.

Беше ревнив, капризен и трудно говорчив. Вътрешната влюбеност в пиесите си отстояваше с жестока последователност. Страдаше мъчително, когато реализациите на пиесите и сценариите му поемаха собственото си битие под образи, които той намираще за чужди и неизчерпателно верни. Пиехме чай с коняк в потайно бистро преди да започна репетиции на „Празни стаи“ (оказа се пророчески послед-

ната му пиеса). Питам го защо е толкова необичайно различен. Дори сега намирам въпросите си груби. А той настояваше, че това е много важно за него, че много държи на изказа си в тази пиеса и че не иска да се съобразява с възприятията на публиката. Тогава последният монолог на героя му ми се струваше ненужно потопен в отчаяние, в почти необоснован трагизъм. А после се отказа, че самият Станко се сбозувал с нас... Възприемам себе си като чувствителен човек и още не мога да се отърся от угризението, че тогава не съм бил достатъчно прозорлив за вътрешната мелодия на автора. Държах се като естет и режисьор вместо да направя повече място на приятеля у себе си.

Неговият „Рейс“ бе един от шансовете ми да работя в Съединените щати. Това беше и заграничният ми дебют. Останаха чудесни спомени, гръмогласната почуда на американската публика от една абсурдна пиеса и – една видеолента... А той не гоиде. Страхът от самолетни полети направо го сковаваше.

Уравновесено спокойствие, гняв и ирония – тези три души на Станко помня добре. Винаги му бяха погръка. Стабилен и монолитен, той всъщност притежаваше удивителна дарба да се превъплъщава. Във всеки от персонажите си. Струва ми се – точно тази негова безмерна стихия на съпреживяване го прави така яко свързан с пиесите му. Една почти порочна връзка. Обичаше и ревнуваше пиесите си от всички – от режисьори, актьори, художници, композитори. Направо си беше позорителен към всички тях – гето ще бродят из текстовете му и хамелеон-

ски мимикриралата му гуша. По мои наблюдения той ту се влюбваше в режисьорите и актьорите, с които работеше, ту ги намразваше до смърт. Обхващаше го парадоксален, свръхчувствителен егоизъм. Хем ни даваше пиесите си, хем му се струваше, че като работим върху тях, пием от енергията му, ограбваме душата му. И Все не беше сигурен докрай ли го разбираме. Бродеше из текстове, репетиции, празни театрални зали, опушени репетиционни. Слушаше какво мислим, но и ни обясняваше. Рагваше се на успеха, но в същото време страдеше, че сцената деформира авторските му видения. Тази колизия понякога го докарваше и го гняв. В такива моменти напускаше жанровото си убежище и душата му сменяше цвета си.

Обожаваше несъответстви-
ята, защото те хранеха клавишните на пишещата му машина. Ненавиждаше несъответствията, защото те изяждаха щастиято му, свободата му, живота му. Но мелницата на клавиатурата му така и не успя да ги премели всички. Остатъците го запълваха, запълваха и накрая го погълнаха. В своите „ПРАЗНИ СТАИ“ Стратиев стигна до собственото си отрицание и постави в устата на Владимир собствената си резигнация. Даже тези мисли на друг герой, защото и на него му се е струвало, че никак не прилича на писател да се затвори за гумите. Но текстът звучи от сцената и очите на писателя са зад него: „УНИЩОЖАВАМ ДУМИ. ВСЕКИ ДЕН ПО ЕД-

Стефан Данаилов в „Празни стаи“

НА. ЗАТВАРЯМ ПЛЪТНО ПРОЗОРЦИТЕ, СПУСКАМ ЗАВЕСИТЕ, ИЗБИРАМ ДУМАТА И Я ЗАБРАВЯМ. ЗАЧЕРКВАМ Я ОТ СЪЗНАНИЕТО СИ. НЕ Я УПОТРЕБЯВАМ ПОВЕЧЕ. ВСЕ ЕДНО, ЧЕ НИКОГА НЕ СЪМ Я ЧУВАЛ. ИДЕАЛЪТ МИ Е АБСОЛЮТНОТО МЪЛЧАНИЕ. ДАЛЕЧНА ЦЕЛ, НО СЕ ПРИДВИЖВАМ...“ Трудно е да си представя как един раждащ светове от гуми човек може да такава степен да се самоотрече. Сигурно само когато абсурдът простре пипалата си далеч отвъд естетиката и оплете живота ни. Абсурдът изхаби нервните му клетки, умори сетивата му, лиши го от любовите му, протри идеалите му, из-

черпа надеждите му, умножи страховете му и накрая го приспа. Само да имаше някой да ни каже колко ще продължи този сън?! Тази тишина?... Той го изрече в последната си пиеса. Чудя се дали го чухме наистина: *„Живот мой, заседнал като кост на гърлото ми – сбогом!... Сбогом, отивам в цепнатините, в процепите, в пукнатините... където ми е мястото... Свършено е... Свършено е с думите, с обясненията, с усмивките, с всичко... Свършено е с хората... Ще си седя в старото убежище, сам срещу тишината, тихо... И да не говорим повече... да не говорим...“*

Не зная кой ще чете този текст, но признавам, че го пиша мъчително. Съществуването ми се съпротивлява да ражда мисли под формата на спомени за Станко. Мъчително рано е. Мисля си,

че като тружен автор – какъвто винаги ми се е струвал – и сега продължава да ме мъчи. С нестандартно ранния повод за употреба на минало време. Мислите ми бягат като хлебарки из празните стаи. Защото спомените искат време, за да се настанят в освободените пространства в телефонното мефтерче, в кафенето на Сатиричния театър, в бистрото на улица „6 септември“, в мисълта, че имаме да си говорим... Или – както той искаше в последната си пиеса – да мълчим... *„Знаеш ли какво му е великото да ходиш по вълже над Ниагара? Не се чуват думи. Никакви приказки. Вълже и бездна.“*

Струва ми се, че пристъпвам по вълже над спомена. Не смея да погледна в бездната, а може би само там е истината...